

Anna Korpysz

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0000-0001-8788-5793

annakorpysz@wp.pl

Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 14 listopada 2016 r. (II AKa 126/16, LEX nr 2171273)

*Gloss to the Judgement of the Court of Appeal in Warsaw
of 14 November 2016
(II AKa 126/16, LEX No. 2171273)*

STRESZCZENIE

Glosa została poświęcona problemowi strony podmiotowej przestępstwa sprzeniewierzenia oraz ocenie prawnokarnej odmowy zwrotu przedmiotu leasingu po wygaśnięciu umowy leasingu i zaprzestaniu płacenia rat leasingowych. Sąd Apelacyjny w Warszawie stanął na stanowisku, że o zamiarze zatrzymania rzeczy dla siebie z art. 284 § 2 Kodeksu karnego świadczy fakt, że oskarżony nie skontaktował się z finansującym przez okres ponad dwóch lat, bezprawnie korzystając z samochodu tak, jak z własnego. Autorka poddała szczegółowej analizie obowiązujące przepisy prawne, z dziedziny nie tylko prawa karnego, lecz także prawa cywilnego, wskazując, jakie kryteria należy wziąć pod uwagę w zakresie przypisania sprawy zamiaru *animus rem sibi habendi*. Z uwagi na częstotliwość występowania zbliżonych stanów faktycznych do tego orzeczenia zasługuje ono na szczególną uwagę.

Słowa kluczowe: sprzeniewierzenie; leasing; *animus rem sibi habendi*

W sytuacji, w której na podstawie umowy leasingu oskarżony otrzymał samochód w posiadanie z prawem korzystania z niego w zakresie określonym umową, z upływem okresu leasingu i następujących po nim 30 dni, w trakcie których miał prawo nabyć samochód, oskarżony utracił prawo do posiadania i korzystania z niego. Okoliczność, iż nie skontaktował się z finansującym przez okres ponad dwóch lat, bezprawnie korzystając z samochodu tak, jak z własnego, świadczy o tym, że działał z zamiarem zatrzymania go dla siebie (art. 284 § 2 k.k.). Zważywszy, że oskarżony podpisał umowę leasingową i znane mu były jej warunki, sugestie,

jakoby oskarżony działał w błędzie co do bezprawności władania przedmiotem leasingu, należy uznać za oczywiście bezzasadną.

Sąd Okręgowy w Warszawie wyrokiem z dnia 17 listopada 2015 r. uznał oskarżonego A.S. za winnego tego, że przywłaszczył sobie mienie znacznej wartości w postaci samochodu marki B. o wartości 282 786,90 zł, powierzonego mu na mocy umowy leasingu operacyjnego, na szkodę Spółki z o.o., i na podstawie art. 284 § 2 k.k. w zw. z art. 294 § 1 k.k. skazał go i wymierzył mu karę jednego roku pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem na okres dwóch lat.

Od tego wyroku obrońca oskarżonego wniósł apelację, zarzucając obrazę prawa procesowego, oraz wnioskował o uniewinnienie oskarżonego.

Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem z dnia 14 listopada 2016 r. (II AKa 126/16) zaskarżony wyrok utrzymał w mocy oraz dokonał zmiany w zakresie wartości przywłaszczonego samochodu na kwotę nie większą niż 160 tys. zł, eliminując z opisu czynu zapis „znacznej wartości” i przyjmując za podstawę skazania i wymiaru kary art. 284 § 2 k.k. W niniejszej sprawie Sąd Okręgowy w Warszawie ustalił następujący stan faktyczny. W dniu 5 października 2009 r. oskarżony zawarł umowę leasingu operacyjnego, której przedmiotem było odpłatne korzystanie z przedmiotu leasingu w postaci samochodu osobowego marki B. Umowa zawarta była na 36 miesięcy. W trakcie trwania umowy oskarżony zalegał z zapłatą rat leasingowych. Po zakończeniu umowy, w dniu 5 października 2012 r., oskarżony nie zwrócił samochodu, nie dokonał wpłaty tytułem zaległych rat oraz nie zrealizował swego prawa do nabycia samochodu. Ponadto oskarżony zmienił adres swojej siedziby i miejsce przechowywania przedmiotu leasingu, o czym – mimo ciążącego na nim obowiązku – nie powiadomił leasingodawcy. Przez okres ponad dwóch lat oskarżony nie kontaktował się z leasingodawcą i nadal korzystał z samochodu. Właściciel pojazdu dwukrotnie wszczął postępowania windykacyjne, które z powodu nieustalenia miejsca pobytu oskarżonego oraz nieustalenia miejsca przechowywania pojazdu nie zostały skutecznie przeprowadzone. W dniu 15 grudnia 2014 r. funkcjonariusze policji podczas kontroli A.S. zatrzymali pojazd i zwrócili go właścicielowi.

Głosowany wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie odnosi się do zagadnienia strony podmiotowej przestępstwa sprzeniewierzenia z art. 284 § 2 k.k.

Liczne judykaty Sądu Najwyższego od czasów obowiązywania Kodeksu karnego z 1932 r., poprzez Kodeks karny z 1969 r. i obecnie obowiązujący Kodeks karny z 1997 r., za podstawę przyjęcia przestępstwa sprzeniewierzenia uznają przypisanie sprawcy zamiaru w postaci *animus rem sibi habendi*. Strona podmiotowa przestępstwa przywłaszczenia polega zatem wyłącznie na umyślności w formie zamiaru bezpośredniego kierunkowego, jakim jest *animus rem sibi habendi*, czyli

chęć zatrzymania mienia bez żadnego tytułu prawnego i powiększenie majątku sprawcy kosztem pokrzywdzonego¹.

Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że o ile stanowisko judykatury i doktryny jest jednoznaczne w zakresie konieczności przypisania oskarżonemu zamiaru kierunkowego *animus rem sibi habendi*, o tyle interpretacja owego zamiaru „zatrzymania rzeczy dla siebie” w dekodowaniu normy prawnej art. 284 § 2 k.k. rodzi w praktyce orzeczniczej wiele trudności.

Wyrazem problemów interpretacyjnych w zakresie ustalania owych motywów sprawy są rozbieżności w rozstrzygnięciach sądów w oparciu o podobne stany faktyczne, w szczególności odmowy zwrotu rzeczy po rozwiązaniu lub wygaśnięciu umowy leasingowej i bezumownego korzystania z przedmiotu leasingu, a jednocześnie tak samo odwołujące się w swych rozstrzygnięciach do konieczności ustalenia po stronie sprawcy zamiaru *animus rem sibi habendi*. Jedna z linii orzeczniczych wyraża pogląd, że istotą sprzeniewierzenia jest działanie sprawcy polegające na definitywnym włączeniu rzeczy do swojego majątku i pozbawieniu właściciela prawa własności o charakterze nieodwracalnym, a co za tym idzie odmowa zwrotu przedmiotu leasingu pociąga za sobą jedynie odpowiedzialność cywilną². Takie stanowisko zostało potwierdzone w orzeczeniu Sądu Najwyższego z dnia 30 listopada 2017 r., w którym stwierdzono: „[...] warunkiem przypisania sprawcy odpowiedzialności karnej za występki sprzeniewierzenia jest to, by szkoda w majątku właściciela, wynikająca z zachowania sprawcy, w jego zamiarze miała nieodwracalny charakter”³. Sam fakt niewywiązania się przez stronę umowy ze zobowiązania nie może świadczyć o zamiarze powiększenia przez nią własnego majątku kosztem majątku kontrahenta. Dla przyjęcia realizacji znamion przestępstwa przywłaszczenia od strony podmiotowej konieczne jest wykazanie, że oprócz obiektywnego rozporządzenia przez sprawcę cudzą rzeczą ruchomą (cudzym mieniem ruchomym) jego działaniu towarzyszył zamiar (tzw. *animus rem sibi habendi*, tj. zamiar zatrzymania rzeczy dla siebie albo dla innej osoby, bez żadnego ku temu tytułu)⁴. Bezprawne rozporządzenie cudzym mieniem stanowi przywłaszczenie karalne na podstawie art. 284 k.k. tylko wówczas, gdy wskazuje na zamiar pozbawienia osoby uprawnionej własności, w szczególności na zamiar uczynienia z cudzej rzeczy swojej własności. Świadome zaprzeczenie przez spraw-

¹ Wyrok SN z dnia 6 stycznia 1978 r., V KR 197/11, OSNPG 1978, nr 6, poz. 64; wyrok SN z dnia 9 grudnia 2003 r., III KK 165/03, LEX nr 140098; wyrok SN z dnia 11 stycznia 2017 r., IV KK 283/16, LEX nr 2200603; wyrok SA w Katowicach z dnia 26 kwietnia 2013 r., II AKa 105/13, LEX nr 1651868; wyrok SA w Gdańsku z dnia 9 stycznia 2013 r., II AKa 446/12, LEX nr 1280023.

² Wyrok SN z dnia 11 października 2006 r., IV KK 99/06, LEX nr 196949; wyrok SN z dnia 6 maja 2004 r., V KK 316/03, LEX nr 119760; wyrok SN z dnia 3 października 2005 r., V KK 15/05, LEX nr 157206.

³ Wyrok SN z dnia 30 listopada 2017 r., III KK 198/17, LEX nr 2434665.

⁴ Wyrok SN z dnia 24 kwietnia 2007 r., IV KK 31/07, LEX nr 262665.

cę wobec właściciela, że rzecz posiada, jak też odmowa zwrotu rzeczy może być przywłaszczeniem, jeśli towarzyszy temu zamiar zatrzymania rzeczy w swoim majątku. Przywłaszczenie jest przestępstwem kierunkowym – popełniane jest w celu włączenia cudzej rzeczy ruchomej posiadanej przez sprawcę do jego majątku lub w celu postępowania z nim tak, jak z własnym⁵.

Odmienne linie orzecznicza wyraża pogląd, iż odmowa zwrotu przedmiotu leasingu jest nie tylko niewykonaniem umowy cywilnej, lecz także rodzi odpowiedzialność karną z art. 284 § 2 k.k. Z rozstrzygnięcia Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 8 września 2016 r. (II AKa 198/16) wynika, że o ile fakt niepłacenia rat leasingowych i oddania przedmiotu leasingu w podnajem nie rodzi automatycznie odpowiedzialności karnej z art. 284 § 2 k.k., o tyle konkretna sytuacja prawno-procesowa niniejszej sprawy pozwalała na przypisanie przestępstwa sprzeniewierzenia leasingobiorcy, który zaprzestał płacenia rat leasingowych i ukrył przedmioty leasingu⁶. Podobne stanowisko zajął Sąd Apelacyjny w Krakowie, który stwierdził, że odmówienie przez oskarżonego oddania maszyn wydanych mu w ramach leasingu oraz odmowa zapłacenia za nie wystarczająco dowodzi zamiaru przywłaszczenia sobie ich wartości⁷.

Identyczne stanowisko zaprezentował Sąd Apelacyjny w Katowicach, wskazując, iż o zamiarze przywłaszczenia może świadczyć zarówno odmowa zwrotu cudzej rzeczy, jak i zaprzeczenie jej posiadania, sprzedaż czy też darowanie innej osobie, w których to zachowaniach przejawia się zamiar zatrzymania rzeczy na własność⁸.

Nie można zgodzić się, iż wyrazem zamiaru przywłaszczenia jest jedynie podjęcie działań w celu włączenia powierzonego mienia do własnego majątku. Oczywiście bowiem jest, że zamiar ten manifestuje się już w chwili, kiedy sprawca odmawia zwrotu powierzonych mu przedmiotów, a jednocześnie ukrywa je przed właścicielem, a wreszcie nie powiadamia o fakcie ich utraty⁹.

Przytoczone powyżej stanowiska judykatury prowadzą do wniosku, iż istotny dla odpowiedzialności za przestępstwo przywłaszczenia będzie nie sam fakt odmowy zwrotu powierzonej rzeczy, lecz motyw odmowy (tj. przyczyna niezwrócenia mienia)¹⁰. Jakkolwiek zgodzić się trzeba co do tego, że odmowa zwrotu cudzej rzeczy może dowodzić zamiaru przywłaszczenia, to jednak ocena, czy doszło do

⁵ Postanowienie SN z dnia 15 listopada 2002 r., IV KKN 380/99, LEX nr 77427.

⁶ Wyrok SA w Lublinie z dnia 8 września 2016 r., II AKa 198/16, LEX nr 2152458.

⁷ Wyrok SA w Krakowie z dnia 30 września 1998 r., II AKa 190/98, LEX nr 35254.

⁸ Wyrok SA w Katowicach z dnia 26 lutego 2016 r., II AKa 546/15, LEX nr 2087707.

⁹ Wyrok SA w Katowicach z dnia 28 listopada 2013 r., II AKa 376/13, LEX nr 1415923.

¹⁰ Wyrok SN z dnia 1 grudnia 1937 r., II K 1153/37, LEX nr 355135; wyrok SN z dnia 14 stycznia 2003 r., II KKN 273/01, LEX nr 75381; wyrok SN z dnia 6 stycznia 1978 r., V KR 197/11, OSNPG 1978, nr 6, poz. 64; wyrok SN z dnia 11 marca 2003 r., V KK 212/02, LEX nr 77007; wyrok SN z dnia 6 maja 2004 r., V KK 316/03, LEX nr 119760.

jej przywłaszczenia, musi być dokonywana każdorazowo na tle nieschematycznych okoliczności każdej sprawy¹¹.

W postępowaniu karnym, w przypadku sprawcy nieprzyznającego się do popełnienia zarzucanego mu czynu (a jest to zdecydowana większość przypadków oskarżenia z art. 284 § 2 k.k.), sięganie do rozstrzygnięć Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych okazuje się niewystarczające, ustalenie zaś zamiaru *animus rem sibi habendi* opiera się na wnikliwej analizie wszystkich okoliczności sprawy.

Sąd Apelacyjny w Warszawie również stanął wobec takich problemów interpretacyjnych. Analiza prawna okoliczności rozstrzyganej sprawy stanowi odpowiedź na pytanie, czy w tej sytuacji doszło do realizacji znamion sprzeniewierzenia, a co za tym idzie czy zachodzą podstawy do odpowiedzialności karnej czy też jedynie do odpowiedzialności cywilnej, wynikającej z nienależytego wykonania umowy i korzystania bez tytułu prawnego z cudzej rzeczy powierzonej na podstawie umowy leasingu.

Sąd Apelacyjny w Warszawie przyjął, iż w realiach tej sprawy mamy do czynienia już nie tylko z bezprawiem cywilnym, lecz także z dokonaniem przestępstwa sprzeniewierzenia z art. 284 § 2 k.k. W rozstrzyganej przez sąd sprawie podstawowym kryterium do przyjęcia realizacji znamion sprzeniewierzenia z art. 284 § 2 k.k. jest ocena strony przedmiotowej oraz wnikliwa analiza strony podmiotowej pod kątem zamiaru sprawcy w wymaganej przez prawo karne postaci *dolus coloratus*.

W zakresie strony przedmiotowej analizowanego czynu Sąd Apelacyjny stwierdził: „[...] na podstawie umowy leasingu oskarżony otrzymał samochód w posiadanie z prawem do korzystania z niego w zakresie określonym umową”. Zagadnieniom dotyczącym przedmiotu sprzeniewierzenia Sąd Apelacyjny w Warszawie poświęcił mniejszą uwagę, gdyż w okolicznościach tej konkretnej sprawy można uznać je za dość oczywiste. Jednakże dla wszechstronnego ujęcia przestępstwa sprzeniewierzenia w niniejszej glosie warto uzupełnić rozważania Sądu Apelacyjnego w tym zakresie.

Dla popełnienia czynu z art. 284 § 2 k.k. ustawodawca wymaga, aby sprawca przywłaszczył sobie powierzoną mu cudzą rzecz ruchomą. Tak zwane sprzeniewierzenie stanowi wypadek przywłaszczenia przedmiotu powierzonego sprawcy i jest formą nadużycia zaufania.

Powierzenie jest aktem obustronnym, którym jedna osoba oddaje drugiej swoje mienie z poleceniem postąpienia z nim w pewien określony sposób lub też z poleceniem zachowania go i wydania go powierzającemu lub osobie trzeciej na wypadek nadejścia pewnego czasu lub pewnego zdarzenia; za powierzone będzie uważane mienie, choćby ono w pewnym wypadku lub po pewnym czasie miało stać się własnością tego, któremu je powierzono. Powierzenie polega na zaufaniu (*fiducia*); kto zaufanie to ujawnione przy oddaniu rzeczy zawiódł, odpowiada wedle art. 284 § 2 k.k.¹²

¹¹ Wyrok SA w Gdańsku z dnia 9 stycznia 2013 r., II AKa 446/12, LEX nr 1280023.

¹² L. Peiper, *Komentarz do Kodeksu Karnego, Prawa o wykroczeniach i przepisów wprowadzających wraz z niektórymi ustawami dodatkowymi i wzorami orzeczeń do prawa o wykroczeniach*, Kraków 1933, s. 733.

W rozstrzyganej przez Sąd Apelacyjny w Warszawie sprawie powierzenie oskarżonemu przywłaszczonego przez niego pojazdu nastąpiło w drodze umowy leasingowej. W oparciu o przepisy art. 709¹ i n. Kodeksu cywilnego oraz na podstawie ogólnych warunków umowy, stanowiących integralną część umowy leasingu, finansujący zobowiązał się, na mocy zawartej umowy leasingowej, w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa nabyć rzecz od oznaczonego zbywcy na warunkach określonych w tej umowie i oddać tę rzecz korzystającemu do używania i pobierania pożytków przez czas oznaczony, a korzystający zobowiązał się zapłacić finansującemu w uzgodnionych ratach wynagrodzenie pieniężne równe co najmniej cenie lub wynagrodzeniu z tytułu nabycia rzeczy przez finansującego (art. 709¹ k.c.). Oskarżony podpisał umowę leasingową, a zatem znane mu były jej warunki (teza glosowanego wyroku *in fine*).

Analizując szczegóły cywilnoprawnego aspektu stanu faktycznego niniejszej sprawy, należy podnieść, iż zgodnie z art. 709¹ i n. k.c. przedmiot leasingu jest wyłączną własnością finansującego. W tym miejscu warto zaznaczyć, że leasing nie jest formą umowy sprzedaży na raty, oskarżony jest więc tylko posiadaczem przedmiotu leasingu¹³. Korzystający może zwrócić się do finansującego co najmniej 30 dni przed upływem o przedłużenie umowy leasingu na dotychczasowych warunkach. Istotnym obowiązkiem korzystającego po wygaśnięciu umowy był obowiązek zwrotu przedmiotu leasingu (art. 709¹⁷ k.c. w zw. z art. 675 k.c.) lub prawo do nabycia samochodu w terminie miesiąca (art. 709¹⁶ k.c., § 7 ust. 2 ogólnych warunków ubezpieczenia [o.w.u.]). W realiach tej sprawy należy podnieść, iż oskarżony nie zwrócił pojazdu, nie starał się o przedłużenie umowy oraz nie wystąpił o sprzedaż samochodu. Okoliczność ta jest istotna i znajduje wprost odniesienie w tezie glosowanego wyroku poprzez przyjęcie, iż oskarżony:

[...] na podstawie umowy leasingu otrzymał samochód w posiadanie z prawem korzystania z niego w zakresie określonym umową, z upływem okresu leasingu i następujących po nim 30 dni, w trakcie których miał prawo nabyć samochód – oskarżony utracił prawo do posiadania i korzystania z niego [...]. Zważywszy, że oskarżony podpisał umowę leasingową, znane mu były jej warunki.

Kolejny ważny cywilnoprawny aspekt okoliczności tej sprawy to obowiązek płacenia rat (art. 709¹³ k.c.). W niniejszej sprawie oskarżony zalegał z zapłatą rat leasingowych. Na korzystającym spoczywał także obowiązek powiadomienia finansującego o zmianie swojej siedziby i adresu (§ 39 o.w.u.). Oskarżony nie powiadomił właściciela samochodu o zmianie swojej siedziby i przez okres ponad dwóch lat nie kontaktował się z prawowitym właścicielem rzeczy. Leasingodawca odzyskał swoją własność nie z woli oskarżonego, lecz wskutek zatrzymania pojazdu w trakcie kontroli drogowej policji.

¹³ Postanowienie SN z dnia 15 listopada 2002 r., IV KKN 380/99, LEX nr 77427.

Przedstawione elementy stanu faktycznego okazują się znaczące dla oceny strony podmiotowej przestępstwa sprzeniewierzenia i przypisania oskarżonemu zamiaru przywłaszczenia przedmiotu leasingu. Jak trafnie zauważył Sąd Apelacyjny, oskarżony miał pełną świadomość przyjętych na siebie obowiązków w ramach zawartej umowy leasingowej, na podstawie której z upływem okresu leasingu i następujących po nim 30 dni, w trakcie których miał prawo nabyć samochód, jednak tego prawa nie zrealizował, wskutek czego oskarżony utracił prawo do posiadania i korzystania z niego.

Rozszerzając rozważania prawne Sądu Apelacyjnego w Warszawie, należy podnieść, iż działanie w celu przywłaszczenia oznacza takie postępowanie sprawcy, którego skutkiem jest pozbawienie właściciela prawa własności rzeczy ruchomej w ten sposób, że sprawca włącza rzecz do swego majątku i zaczyna postępować z nią tak, jak ze swoją własnością.

Do istoty przywłaszczenia pod względem podmiotowym należy zamiar uczy-nienia z cudzej rzeczy swojej własności (*animus rem sibi habendi*).

Ten zamiar może się uzewnętrznić bądź w bezprawnym zatrzymaniu cudzego mienia na własność (np. przez odmowę zwrotu, zaprzeczenie otrzymania, zapewnienie o zwrocie, ukryciu itp.), bądź w przekazaniu go na własność osobie trzeciej (sprzedaż, zamiana, darowizna), bądź wreszcie w bezprawnym zużyciu, przerobieniu itp. Nie wszelkie zatem bezprawne rozporządzenie cudzym mieniem stanowi przywłaszczenie, lecz tylko takie, które wskazuje na zamiar uczynienia z cudzej rzeczy swojej własności, a więc pozbawienia tej własności osoby uprawnionej¹⁴.

Spójne z orzecnictwem stanowisko przyjmuje doktryna, uznając, iż do przyjęcia realizacji przestępstwa nie wystarczy tu samo rozporządzenie cudzym mieniem; konieczne jest, aby sprawca chciał je zatrzymać bez żadnego tytułu prawnego¹⁵.

Przywłaszczeniem w rozumieniu art. 284 k.k. jest bezprawne, z wyłączeniem osoby uprawnionej, rozporządzenie znajdującej się w posiadaniu sprawcy cudzej rzeczy ruchomej przez włączenie jej do majątku swego lub innej osoby i powiększenie w ten sposób swojego lub innej osoby stanu posiadania bądź też przeznaczenie go na inny cel niż przekazanie właścicielowi¹⁶.

Przywłaszczenie następuje wówczas, gdy sprawca w sposób zewnętrznie postrzegalny podejmie wobec rzeczy dyspozycję typową dla właściciela, a wobec prawa majątkowego – typową dla podmiotu uprawnionego z tytułu tego prawa. Dyspozycja taka może polegać na: rozporządzeniu rzeczą (np. sprzedaż, darowizna), zamieszczeniu na rzeczy własnych oznaczeń, definitywnej odmowie jej zwrotu, ukrywaniu,

¹⁴ Wyrok SN z dnia 16 maja 1934 r., I K 274/34, LEX nr 388193.

¹⁵ M. Kulik, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, LEX/el.

¹⁶ B. Michalski, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Wąsek, R. Zawłocki, t. 19, Warszawa 2005, s. 911.

połączeniu z własną rzeczą, zużyciu, przetworzeniu, zniszczeniu itp.¹⁷ Widocznym przejawem takiego nastawienia może być także przerobienie rzeczy, zaprzeczenie jej posiadania, jak też zerwanie przez osobę posiadającą rzecz kontaktu z jej właścicielem i uniemożliwienie mu bądź znaczne utrudnienie nawiązania kontaktu¹⁸. Do obiektywnych przejawów przywłaszczenia można zaliczyć także czynności faktyczne sprawcy, takie jak: postawienie na cudzej rzeczy znaku własności (dane osobowe w egzemplarzu książki) lub ujęcie danej rzeczy w jakiegokolwiek dokumentacji (wykazie) jako składnika własnego majątku¹⁹. Do dalszych przejawów przywłaszczenia zaliczyć należy każde zaprzeczenie faktu uzyskania od właściciela cudzej rzeczy, powiązane z jej ukryciem. Kolejnymi przejawami przywłaszczenia mogą być takie okoliczności, jak: przerobienie cudzej rzeczy na inną, trwałe połączenie cudzej rzeczy z inną rzeczą i wytworzenie tym samym nowej rzeczy²⁰.

W rozstrzyganej przez Sąd Apelacyjny w Warszawie sprawie wyrazem owego rozporządzenia cudzą rzeczą z zamiarem „uczynienia z niej swojej własności, a więc pozbawienia własności osoby uprawnionej” było – jak wskazał sąd – bezprawne zatrzymanie samochodu, po upływie 30 dni od zakończenia umowy leasingowej, przy jednoczesnej rezygnacji przez oskarżonego z prawa nabycia przedmiotu leasingu po wygaśnięciu umowy. Przy ocenie zamiaru oskarżonego sąd trafnie wskazał na okoliczność, iż oskarżony nie skontaktował się z finansującym przez okres ponad dwóch lat i bezprawnie korzystał z samochodu tak, jak z własnego. Sąd Apelacyjny prawidłowo przyjął, iż oskarżony „działał z zamiarem zatrzymania go dla siebie (art. 284 § 2 k.k.)”.

Rozważania prawne w niniejszej sprawie można uzupełnić o okoliczność, której zabrakło w uzasadnieniu głosowanego wyroku – oskarżony po upływie okresu leasingu, użytkując powierzony mu pojazd i postępując z nim tak, jak właściciel, pozbawił prawnego właściciela możliwości efektywnego wykonywania przysługującego mu prawa, co także przemawia za przyjęciem zamiaru przywłaszczenia samochodu. Można w tej sytuacji stwierdzić, iż doszło do tzw. odwłaszczenia polegającego na uszczupleniu mienia pokrzywdzonego²¹. W realiach sprawy rozstrzyganej przez Sąd Apelacyjny w Warszawie prawidłowo zatem przyjęto, że doszło

¹⁷ M. Gałązka, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, t. 3, Warszawa 2018, s. 1348. Zob. także: wyrok SN z dnia 3 października 2005 r., V KK 15/05, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 1782; wyrok SN z dnia 14 listopada 2014 r., IV KK 101/14, KZS 2015, nr 4, poz. 32; wyrok SA w Katowicach z dnia 26 lutego 2016 r., II AKa 546/15, „BSA w Katowicach” 2016, nr 2, poz. 8; wyrok SA w Warszawie z dnia 14 grudnia 2016 r., II AKa 403/16, LEX nr 2249972; wyrok SA w Gdańsku z dnia 27 września 2016 r., II AKa 237/16, LEX nr 2171200.

¹⁸ Wyrok SN z dnia 11 stycznia 2017 r., IV KK 283/16, LEX nr 2200603.

¹⁹ T. Oczkowski, [w:] *System Prawa Karnego*, t. 9: *Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarce*, red. A. Marek, Legalis 2015, Nb. 97.

²⁰ *Ibidem*, Nb. 98.

²¹ A. Sośnicka, *Glosa do wyroku SN z dnia 6 maja 2004 r., V KK 316/03*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2005, t. 6, s. 195–202.

do zerwania przez sprawcę więzi łączącej cudzą rzecz ruchomą z jej właścicielem, co przemawia za przyjęciem zamiaru przywłaszczenia²².

Przy ocenie zamiaru sprawcy przestępstwa sprzeniewierzenia słusznie sąd uznał, iż oskarżony, podpisując umowę leasingową, znał jej warunki oraz warunki o.w.u., stanowiące integralną część umowy leasingowej. Trafnie więc został przyjęty przestępny zamiar oskarżonego określany jako *animus rem sibi habendi*. Doktryna prawa cywilnego wyróżnia dwa elementy posiadania: *corpus possessionis* i *animus possidenti (animus rem sibi habendi)*²³.

Posiadanie jest stanem faktycznym przejawiającym się we władztwie nad rzeczą. Należy jednak podkreślić, że we władztwie, które jest wyrazem woli posiadania. Z tego punktu widzenia trzeba odróżnić pojęcie władztwa nad rzeczą (*corpus*) oraz wolę posiadania (*animus*). W prawie rzymskim wyróżniano *animus domini* lub *animus rem sibi habendi*, czyli chęć posiadania rzeczy tak, jak byłoby się jej właścicielem, mimo że posiadacz przez cały ten okres jest świadom tego, iż wykonywane prawo mu nie przysługuje²⁴.

Jakkolwiek z przepisów Kodeksu cywilnego nie wynika jednoznacznie konieczność występowania czynnika woli w posiadaniu, to jego występowanie można wywieść w drodze wykładni systemowej przepisów dotyczących posiadania. I tak z art. 336 k.c. wynika, że osoba, która włada rzeczą tak, jak właściciel lub np. użytkownik czy zastawnik, jest posiadaczem. Właśnie to zdaniem J. Ignatowicza wskazuje, że posiadanie oprócz elementu faktycznego (*corpus*) zawiera również element psychiczny (*animus*). Autor ten podkreślił, że czynnik faktyczny posiadania wyraża się we władztwie nad rzeczą, a element woli jest zjawiskiem psychicznym występującym w psychice podmiotu. Dlatego można używać także wyróżnienia – zewnętrzna (*corpus*) i wewnętrzna (*animus*) strona posiadania²⁵. Element *animus*, wynikający ze sformułowań „jak właściciel”, „jak użytkownik” itd., oznacza wolę wykonywania tego władztwa dla siebie w zakresie określonego prawa. W przypadku posiadacza samoistnego wola posiadacza obejmuje wykonywanie posiadania w zakresie prawa własności. Natomiast wola władania rzeczą „jako zastawnik, najemca, dzierżawca lub mający inne prawo” oznacza, że zachodzi posiadanie zależne. *Animus rem sibi habendi* występuje tylko przy posiadaniu samoistnym²⁶. Element woli (*animus*) nie jest, jak widać, pojęciem jednoznacznym i może w określonej sytuacji oznaczać coś innego. Może m.in. występować jako:

²² Postanowienie SN z dnia 15 listopada 2002 r., IV KKN 380/99, LEX nr 77427.

²³ M. Kulik, *Przestępstwo i wykroczenie uszkodzenia rzeczy*, Lublin 2005, s. 46–47.

²⁴ Postanowienie SN z dnia 23 lipca 2014 r., V CSK 473/13, LEX nr 1504768; postanowienie SN z dnia 21 listopada 2012 r., V CSK 505/11, LEX nr 1293976; postanowienie SN z dnia 7 kwietnia 2011 r., IV CSK 425/10, LEX nr 1129146.

²⁵ J. Ignatowicz, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 1995; J. Gołaczyński, [w:] *System Prawa Prywatnego*, red. E. Gniewek, t. 3, Legalis 2018.

²⁶ M. Kulik, *Przestępstwo i wykroczenie...*, s. 46–47.

wola władania rzeczą, co odróżnia dane władztwo od przypadkowego połączenia rzeczy z określoną osobą; wola wykonywania prawa, co odróżnia posiadanie np. od władztwa prekaryjnego; wola wykonywania „określonego prawa” (np. własności, użytkowania, zastawu, najmu); wola posiadania razem z innymi osobami (współposiadanie). Ponadto czynnik woli pozwala ocenić, czy posiadanie sprawowane jest w dobrej czy złej wierze²⁷.

W świetle przedstawionych rozważań natury cywilnoprawnej przy zastosowaniu zasady subsydiarności i zasady spójności porządku prawnego w państwie należy uznać, iż w niniejszej sprawie oskarżonemu trzeba przypisać zamiar *animus rem sibi habendi*²⁸.

Kryteria oceny strony podmiotowej dokonanej przez Sąd Apelacyjny można dodatkowo uzupełnić o następujące elementy. Oskarżony po rozwiązaniu umowy w dalszym ciągu użytkował przedmioty leasingu, pobierając z tego określone dochody. Oskarżony zatrzymał samochód wbrew wyraźnej woli właściciela, który wyraził to, przekazując sprawę do windykacji. Co więcej, przywłaszczenie przedmiotu umowy przez oskarżonego wyrażało się w rozporządzaniu pojazdem tak, jak swoją własnością, poprzez gospodarcze zużycie pojazdu (oskarżony w pełni eksploatował samochód, tak jakby miał do tego tytuł prawny)²⁹. Takie ujęcie zamiaru sprzeniewierzenia znajduje uzasadnienie w orzecznictwie – przywłaszczenie zachodzi wtedy, gdy sprawca rozporządza mieniem w kierunku gospodarczego użycia (zużycia)³⁰.

Słuszne jest twierdzenie Sądu Apelacyjnego, że takie elementy strony przedmiotowej, jak korzystanie przez oskarżonego przez okres dwóch lat z samochodu będącego przedmiotem leasingu bez żadnego ku temu tytułu prawnego oraz nieskorzystanie ze swego prawa do nabycia samochodu, a także zaprzestanie płacenia rat leasingowych i ukrycie samochodu, wyczerpują znamiona przestępstwa sprzeniewierzenia. Należy zatem wyrazić aprobatę dla rozstrzygnięcia Sądu Apelacyjnego w Warszawie w wyroku z dnia 14 listopada 2016 r. (II AKa 126/16) uznającego przyjęcie po stronie oskarżonego zamiaru *animus rem sibi habendi*. Biorąc powyższe pod uwagę, należy w pełni podzielić pogląd sformułowany w tezie głosowanego wyroku, dotyczący przywłaszczenia samochodu będącego przedmiotem leasingu, i przyjęcie przestępstwa sprzeniewierzenia z art. 284 § 2 k.k.

²⁷ J. Gołaczyński, *op. cit.*

²⁸ Por. A. Jaworska-Wieloch, *Prawnokarne problemy związane z umową leasingu na gruncie przestępstwa przywłaszczenia*, „Przegląd Sądowy” 2018, nr 2.

²⁹ Wyrok SN z dnia 19 grudnia 1934 r., I K 987/34, LEX nr 379107.

³⁰ J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, t. 1, Lwów 1932, s. 311.

BIBLIOGRAFIA

- Gałązka M., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, t. 3, Warszawa 2018.
- Gołaczyński J., [w:] *System Prawa Prywatnego*, red. E. Gniewek, t. 3, Legalis 2018.
- Ignatowicz J., *Prawo rzeczowe*, Warszawa 1995.
- Jaworska-Wieloch A., *Prawnokarne problemy związane z umową leasingu na gruncie przestępstwa przywłaszczenia*, „Przebieg Sądowy” 2018, nr 2.
- Kulik M., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, LEX/el.
- Kulik M., *Przestępstwo i wykroczenie uszkodzenia rzeczy*, Lublin 2005.
- Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem*, t. 1, Lwów 1932.
- Michalski B., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Wąsek, R. Zawłocki, t. 19, Warszawa 2005.
- Oczkowski T., [w:] *System Prawa Karnego*, t. 9: *Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarce*, red. A. Marek, Legalis 2015.
- Peiper L., *Komentarz do Kodeksu Karnego, Prawa o wykroczeniach i przepisów wprowadzających wraz z niektórymi ustawami dodatkowymi i wzorami orzeczeń do prawa o wykroczeniach*, Kraków 1933.
- Postanowienie SN z dnia 15 listopada 2002 r., IV KKN 380/99, LEX nr 77427.
- Postanowienie SN z dnia 7 kwietnia 2011 r., IV CSK 425/10, LEX nr 1129146.
- Postanowienie SN z dnia 21 listopada 2012 r., V CSK 505/11, LEX nr 1293976.
- Postanowienie SN z dnia 23 lipca 2014 r., V CSK 473/13, LEX nr 1504768.
- Soñnicka A., *Glosa do wyroku SN z dnia 6 maja 2004 r., V KK 316/03*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2005, t. 6.
- Wyrok SA w Krakowie z dnia 30 września 1998 r., II AKa 190/98, LEX nr 35254.
- Wyrok SA w Gdańsku z dnia 9 stycznia 2013 r., II AKa 446/12, LEX nr 1280023.
- Wyrok SA w Katowicach z dnia 26 kwietnia 2013 r., II AKa 105/13, LEX nr 1651868.
- Wyrok SA w Katowicach z dnia 28 listopada 2013 r., II AKa 376/13, LEX nr 1415923.
- Wyrok SA w Katowicach z dnia 26 lutego 2016 r., II AKa 546/15, LEX nr 2087707.
- Wyrok SA w Lublinie z dnia 8 września 2016 r., II AKa 198/16, LEX nr 2152458.
- Wyrok SA w Gdańsku z dnia 27 września 2016 r., II AKa 237/16, LEX nr 2171200.
- Wyrok SA w Warszawie z dnia 14 grudnia 2016 r., II AKa 403/16, LEX nr 2249972.
- Wyrok SN z dnia 16 maja 1934 r., I K 274/34, LEX nr 388193.
- Wyrok SN z dnia 19 grudnia 1934 r., I K 987/34, LEX nr 379107.
- Wyrok SN z dnia 1 grudnia 1937 r., II K 1153/37, LEX nr 355135.
- Wyrok SN z dnia 6 stycznia 1978 r., V KR 197/11, OSNPG 1978, nr 6, poz. 64.
- Wyrok SN z dnia 14 stycznia 2003 r., II KKN 273/01, LEX nr 75381.
- Wyrok SN z dnia 11 marca 2003 r., V KK 212/02, LEX nr 77007.
- Wyrok SN z dnia 9 grudnia 2003 r., III KK 165/03, LEX nr 140098.
- Wyrok SN z dnia 6 maja 2004 r., V KK 316/03, LEX nr 119760.
- Wyrok SN z dnia 3 października 2005 r., V KK 15/05, LEX nr 157206.
- Wyrok SN z dnia 11 października 2006 r., IV KK 99/06, LEX nr 196949.
- Wyrok SN z dnia 24 kwietnia 2007 r., IV KK 31/07, LEX nr 262665.
- Wyrok SN z dnia 14 listopada 2014 r., IV KK 101/14, KZS 2015, nr 4, poz. 32.
- Wyrok SN z dnia 11 stycznia 2017 r., IV KK 283/16, LEX nr 2200603.
- Wyrok SN z dnia 30 listopada 2017 r., III KK 198/17, LEX nr 2434665.

SUMMARY

The gloss was devoted to the problem of the subjective side of the crime of misappropriation and assessment of criminal law refusal to return the subject of the lease after the expiry of the lease agreement and cessation of payment of the leasing installments. The Court of Appeal in Warsaw took the position that the intention to keep things for themselves under Article 284 § 2 of the Penal Code is evidenced by the fact that the accused did not contact the lessor for more than two years, unlawfully using the car as his own. The author thoroughly analyzes the applicable legal provisions, not only in the field of criminal law, but also civil law, indicating what criteria should be taken into account in assigning the perpetrator of the intention *animus rem sibi habendi*. Due to the frequency of similar facts to the underlying judgement, it deserves special attention.

Keywords: misappropriation; leasing; *animus rem sibi habendi*